

OILAVIY IJTIMOIYLASHUV VA UNING O'ZIGA XOSLIGI

L.Bektursinova

QQDU Pedagogika va psixologiya kafedrası docent., PhD.

S. Kamolova

QQDU 4-kurs amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15639578>

Annotaciya. Mazkur maqolada oiladagi sog'lom muhit va oilaviy munosabatlar tizimi, oilaning funksional xususiyatlari, yosh oilalardagi ijtimoiy va psixologik muammolari haqida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: oila, oilaviy munosabatlar, yosh oila, munosabat, oilaning funksional xususiyatlari, muloqot.

Oilaviy ijtimoiylashuvning qadri va ahamiyati shundaki, uning ta'sirida birinchidan, shaxs katta, mustaqil hayotga, jumladan, oilaviy hayotga tayyorlanadi, o'ziga yarasha sifat va fazilatlarni shakllantirib boradi, ikkinchidan, har tomonlama yetuk, barkamol, aqlli, sog' va salomat shaxs bo'lib yetishish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ya'ni, oila va uning sog'lom ma'naviy muhiti bolani jamiyatda yashashga, o'ziga o'xshash shaxslar bilan murosa qilish, hamkorlikda faoliyat yuritish, kasb-hunarli bo'lish, muomalada ahloq-odob normalariga bo'ysunishga o'rgatadi, psixologik jihatdan tayyorlaydi.

Rus sotsiolog tadqiqotchii A.Antonovning ta'kidlashicha, oila ijtimoiy-psixologik yaxlitlik sifatida shaxsga shunday normativ va axborot ta'sirlarini ko'rsatadiki, oqibatda bola eng avvalo, jamiyatdagi qonuniy normalar, xulq andozalarini egallaydi.¹ Oila qanchalik inoq, uyushgan va mustahkam bo'lsa, uning normativ ta'siri ham shunchalik ijobiy samarali bo'ladi. Bunday oilada o'zining qadriyatlaridan tashqari, jamiyatning qadriyatlari, qonun-qoidalar va normalar hurmat qilinadi, bola boshidan jamiyatda yashashga o'rgatilgan bo'ladi. Uning ahamiyati shundaki, farzand maktabgacha tarbiya muassasasida ham, keyinchalik maktab, kollej yoki litseyda o'qiganda ham tartibli, intizomli, aytilgan vazifa, berilgan topshiriqlarni javobgariyat bilan vijdonan bajaradigan bo'lib, bolalar jamiyatida hamisha o'zining o'rniga ega bo'la oladi. Bunday farzandga turli bid'atlar, bemaza chaqiriqlar, da'vatlar ta'sir etmaydi, mustqil fikrli, pok vijdonli shaxs bo'lib yetishadi. Chunki, oila bu kichik jamiyat, jamiyatning kichiklashgan andozasi, oila mustahkam bo'lsa, jamiyat ham mustahkam bo'lishini o'zbek xalqi juda yaxshi biladi, shuning uchun ham ayniqsa, mustaqillik yillarida oila bizning Vatanimizda qadrlanadi, nikoh muqaddas rishta sifatida e'zozlanadi. Shunday qilib, bolaning ijtimoiylashuv jarayoniga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatuvchi qator ijtimoiy omillar mavjud. Masalan, jamiyat miqyosida amalga oshirilayotgan islohotlar, mamlakatning yoshlar siyosati, ta'lim muassasalari va u yerlardagi ta'lim va tarbiya standartlari, diniy muassasalar (machitlar), bozor munosabatlari kabi qator jarayonlar ushbu masalaning mazmun va mohiyatini belgilaydi. Yuqorida aytilgan resotsializatsiya jarayonidan tashqari, oila muhitining o'zi ham ayrim holatlarda salbiy ma'nodagi ijtimoiylashuvga aloqador bo'lib qolishi mumkin. Tadqiqotchilar o'tkazilgan qator tadqiqotlar asosida ana shunday omillarning to'rt guruhini ajratganlar:

¹ Социология семьи: Учебник / Под ред. проф. А.И. Антонова.- М.: ИНФРА-М, 2005 – С. 220

- ota-onalar o'rtasida murosaning yo'qligi, oilaviy o'zaro munosabatlarni mustahkamlash borasida aniq belgilangan ahloqiy tamoyillarning mavjud emasligi;
- ota-onalarning ruhiy nosog'lomligi va qonunbuzarligi;
- yashash sharoitlarining yaxshi emasligi, bolaning to'laqonli o'sishi, dars tayyorlashi, jismonan chiniqishi uchun sharoitlarning yetarli emasligi;
- maktab sharoitining talab darajasida emasligi;
- mahalla xududida oila obro'sining yaxshi emasligi, notinch, noqobil oila maqomiga egalik;
- global axboratlashuv sharoitida turli axborot manbalari, jumladan, Internet tarmog'i orqali bola ongiga yetib kelayotgan turli ma'lumot, ig'vo, uydirma, mish-mish, oila qadriyatlariga zid axloq namunalari va boshqalar oxirgi yillarda bola ijtimoiylashuviga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan ijtimoiy omillar jumlasidandir.

Yuqoridagi holatlar ayniqsa, globallashuv davrida oila institutining bola sotsializatsiyasi va ijtimoiy tarbiyasidagi o'rni nechog'li sezilarli ekanligini yana bir marotaba isbotlamoqda.

Oila Kodeksining 17-moddasida yosh kelin-kuyovlar nikohgacha ixtiyoriy tarzda tibbiy ko'rikdan o'tishlari maqsadga muvofiq ekanligi ta'kidlangan.² Bu modda kiritilishining mohiyati shundaki, imonli, insofli va yaxshi niyatli shaxs uchun oila qurish, uning mustahkam poydevorda bo'lishiga qayg'urish qanchalik muhim va majburiy bo'lsa, yoki ota-ona bo'lish javobgariyati kuchli bo'lsa, o'zidan sog'lom zurriyot qoldirish, uni sog'-salomat katta qilib voyaga yetkazish, to'g'ri tarbiya berish shunchalik javobgariyatli va majburiy ishdir. Shuning uchun ham har bir yigit va qiz, yoki ularning ota-onalari yangi oila qurish ishini savob va javobgariyatli deb anglasalar, nikohga kiruvchilarning pushti va nasli nuqtai nazaridan sog'-salomatligiga ishonch hosil qilish shunchalik zurrudir.

Umuman, fanda yosh oilani tavsiflaganda quyidagi mezonlar inobatga olinadi:

1. juda yosh oila – nikohga kirgan vaqtdan toki 4 yilgacha;
2. yosh oila – 5 yildan 9 yilgacha;
3. o'rta oilaviy hayot muddati – 10 yildan 19 yilgacha;
4. katta oilaviy hayot muddati – 20 yil va undan ortiq muddat turmush kechirganlar oilasi.

Ko'plab tadqiqotchilarning ta'kidlashlaricha, yosh oilaning mustahkamlanib, oyoqqa turib ketishi, turli maishiy muammolarni o'zi mustaqil xal qilishi uchun zarur bo'lgan muddat aslida turmush qurgan ikki shaxsning bir-biriga bo'lgan samimiy munosabatiga, oila va uning atrofidagi turli qadriyatlarga nisbatan uyg'un qarashlariga, ota-ona oilasida ibrat sifatida ko'rgan-kechirganlarini uchun o'z oilasida qo'llay bilish mahoratiga bevosita bog'liqdir. Lekin baribir har bir oila aynan yoshlik davrida muaysyan qiyinchiliklarni boshdan kechiradiki, bu muammolar quyidagi holatlarga bog'liq tarzda namoyon bo'ladi:

1. oilaviy hayotni bir maromda kechishini ta'minlash, ishlash, o'qish yoki
2. boshqa masalalarni xal qilish uchun vaqtning yetishmasligi;
3. vaqtni yaxshi o'tkazish, ko'ngilxushliklarning cheklanganligi;
4. yangi sharoitda erkakning ham ayolning jismonan toliqishi, asablarning charchashi;

² O'zbekiston Respublikasining Oila kodeksi. – T.: Adolat, 1998. – 302 b.

5. iqtisodiy qiyinchiliklar.

Oxirgi holat bir tomondan, ayni paytda yoshlardagi orzu-havasning ko'payib ketishi bilan izohlansa, boshqa tomondan, ota-onalarning orzu-qavaslarini, bordi-keldi bilan bog'liq sarf-xarajatlarning ortib borishi bilan chambarchas bog'liqdir. O'zbekistonda kundan-kunga hayot va yashash sharoitimiz yaxshilanib, oila farovonligi uchun yetarli shart-sharoitlarning bo'lishiga qaramay, tashqaridan barcha maishiy muammolari xal bo'lgan yosh oilada ham nimalardir yetishmayotganday tuyulaveradi.

Tadqiqotchilarning kuzatishlari va tadqiqotlar yurtdoshlarimizda, ayniqsa, yosh kelin-kuyovlarda xastaliklarni oldini olish yoki bemor bo'lib qolganda dori-darmonlarni iste'mol qilishga munosabati keskin o'zgarib borayotganligini ko'rsatmoqda. Yurtdoshlarimiz bunda eng avvalo profilaktik tibbiyot, ya'ni xastalikni oldini olish uchun sog'lom turmush tarzi qonun-qoidalariga rioya etish, bunda sog'lom fikr va ruhiy quvvatdan foydalanish, bo'lgan-bo'lmagan dorilarni iste'mol qilavermaslik ko'nikmalarini egallab borayotganligi tasdiqladi. Bu ham ma'lum ma'noda mamlakatimizda "Sog'lom ona – sog'lom bola" ijtimoiy harakatining, samarali targ'ibot-tashviqot ishlarining natijasidir. Qishloq xududlarida aholining toza ichimlik suvi, zarur sanitariya-gigiena shart-sharoitlarini yaratish, xususan, ota-bobolarimizdan qolgan har bir mahallada sharqona yuvinish maskanlari bo'lmish hammomlar qurilishiga e'tiborning ortayotganligi ham yurtdoshlarimiz psixologiyasining muhim o'zgarishlaridandir. Oxirgi yillarda ommaviy sportga, oilaviy hamda bolalar, ayollar sportiga e'tibor yanada kuchaydi. "Barkamol avlod" sport o'yinlari, "Universiada", "Umid nihollari" musobaqalari, Respublika ayollar spartakiadasi, badiiy gimnastika bo'yicha xalqaro bellashuvlar va boshqalar o'z ko'lamini va xalqchilligi bilan xalq e'tirofini qozondi. Ushbu sa'yi harakatlar mamlakatimizning bu boradagi strategik rejalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishda xalq bilan hamjihat ekanligini isbotlamoqda. Yurtimiz ayollari va bolalar sport bilan faqat o'zining jismoniy quvvatini tiklash va bo'sh vaqtini maroqli o'tkazish uchun emas, balki u orqali sog'lom turmush tarzi keng targ'ibot qilish, ma'naviy va jismoniy kamolga intilish, turli salbiy ta'sirlar va zararli odatlardan halos bo'lish, kuchli xarakterni shakllantirish uchun shug'ullanayotganliklari har qanday taxsinga loyiqdir. Bularning barchasi strategik maqsadimiz – milliy genofondni yaxshilash, barkamol va sog'lom avlod tarbiyasi borasida amalga oshirayotgan ishlarni yanada takomillashtirish orqali yosh oilalarning barqarorligiga erishishdan iboratdir.

REFERENCES

1. Андреева Т.В. Семейная психология. – СПб.: 2004.-400 с
2. Bo'riev Ochil. O'zbek oilasi tarixidan. – T.: O'qituvchi, 1995. – 128 b.
3. Karimova V. Oilaviy hayot psixologiyasi: O'quv qo'llanma. – T.: 2006 –215
4. Добряков И.В. Перинатальные аспекты психологии и психотерапии семьи // Семейный диагноз и семейная психотерапия. – СПб.: 2003.- 356 с
5. Lolaxon B., Ayjamal B. PEDAGOGIK INSTITUTLARDA BILIM BERISH MAZNUNI VA BILIM OLISH MALAKASINI SHAKILLANTIRISH //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 20. – №. 4. – С. 142-143.
6. Бектурсынова Л. ФАСИЛИТАЦИЯ ВОСИТАСИДА ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ //ВЕСТНИК КАРАКАЛПАКСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО

- УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ БЕРДАХА. – 2017. – Т. 35. – №. 4. – С. 50-53.
7. Bektursinova L. X., Madaminova N. O. CHARACTERISTICS OF THE DEVELOPMENT OF LITTLE CHILDREN'S MENTION //Modern Science and Research. – 2024. – Т. 3. – №. 5.
 8. Bektursinova L. X., Ismailova G. ROLE AND SIGNIFICANCE OF THE FAMILY IN AGGRESSIVE SITUATIONS IN ADOLESCENTS. – 2024.